

KÜRESELLEŞME VE NEO-LİBERAL UYGULAMA SÜRECİNDE SOSYAL POLİTİKA ALANINDA ORTAYA ÇIKAN PROBLEMLERE ÇÖZÜM ÖNERİSİ: OSMANLI İMPARATOLUĞU'NDA AHİLİK SİSTEMİ

Süleyman AYDIN¹

Özet:

Ahilik, 13. yüzyılda Anadolu'da Ahi Evren tarafından kurulmuş ve 20. yüzyıla kadar devam etmiş, esnaf ve zanaatkarın sosyal, ekonomik, sosyal güvenlik ve iş hayatını düzenleyen bir teşkilatlanmadır. Kayseri'de debbağhane kuran Ahi Evren, esnafı ahi teşkilatı çevresinde toplamış ve Selçuklu hükümdarlarını desteğiyle bu teşkilatlanma tüm Anadolu'ya yayılmıştır.

Ahilik kurulları, sosyal sandıkları ve teşkilatıyla Selçuklu ve Osmanlı devletinin siyasi ve iktisadi olarak gelişmesinde büyük rol sahibi olmuştur. Siyasi olarak devlet adamları yetiştirmiş, bu yetişen devlet adamları ise önemli görevlerde bulunmuştur.

Ahi teşkilatlarının çözülmesi ise, yeni ticaret yollarının bulunması, sanayi devrimi ve ahi teşkilatlarına gayrimüslimlerin alınmasıyla başlamıştır. Ayrıca teşkilatın çöküşünün bir başka nedeni yeniçerilerin meslek erbabı olmadan zorla işyeri açmaya çalışması ve hammaddenin daha fazla para getirmesi sebebiyle Avrupa'ya satılmasıdır ki, bu yerli esnafın üretimini zorlaştırmıştır.

Küreselleşme ve Neo-liberalizm döneminin başlamasıyla ortaya çıkan bireyselleşme, homoeconomicus düşüncesi ve şirketleşme; sosyal hayatta, ahlaki değerlerde ve çalışma yaşamında tahribatlara neden olmuştur. Dünya'nın geleceği için hırs üzerine kurulan bu sistemlerin acilen restore ve revize edilmesi, yeniden düzenlenmesi gerekmektedir.

Bu makalenin amacı, küreselleşme ve neo-liberal politikaların uygulamalarını içeren sosyal politika alanlarında homoeconomicus'u önceleyen, işçi-işveren ve insan ilişkilerine yeni bir öğreti sunma çabasıdır.

Anahtar kelimeler: Ahilik Teşkilatı, Neo-liberalizm, Fütüvvet, homoeconomicus

JEL Codes:

THE SOLUTION SUGGESTION TO THE EMERGING PROBLEMS IN THE SOCIAL POLICY AREA WITHIN THE PROCESS OF GLOBALIZATION AND NEOLIBERALISM: AKHI SYSTEM IN OTTOMAN EMPIRE

Abstract:

Akhi, it was founded in Anatolia in the 13th century by Ahi Evran and continued until the 20th century that organizations to regulate social, economic, social security and business life of craftsmen and artisans. Ahi Evran established the "Debbağhane" in Kayseri, gathered the artisans around the Akhi and this organization was spreaded throughout the Anatolia with the support of the Seljuk Rulers.

¹ Niğde Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, S. Yazar, Doç. Dr., saydin60@yahoo.com

With the Boards, the social funds and the organization, it had a major role in the political and economic development of the Seljuk and Ottoman Empire. It educated the statesmans who had performed the important tasks.

The dissolution of Akhi Organizations began with finding the new trade routes, the industrial revolution and the join of non-muslims to Akhi Organization. Also another reason for the collapse of the organization was untalented Janissaries who tried to start-up new businesses and the increase in the trade of raw materials to Europe where was sold for more money, made local craftsmen's manufacturing business harder.

With start the period of Globalization and Neoliberalism emerged individualization, homoeconomicus thinking and corporatization had given social life, moral values and business life some damages. For the better future, the exiting system, paradigm and doctrine which is based on greediness, have to be revised and restored immediately.

The purpose of this article is to present a new doctrine concept which would cover a relationship in between of employer-employee and people, is integrated with the practices of globalization and noe-liberalism policies.

Keywords: Akhi Organization, Neo-liberalism, Fütüvvet, homoeconomicus

GİRİŞ

Kadimden beri insanlık üç dönem geçirmiştir: Yaklaşık bin yıl süren tarım dönemi, üç yüz yıl süren sanayileşme dönemi ve yüz yıl süren teknoloji, iletişimin ve bilim dönemi. İnsanlığın yaşadığı bu takvimsel periyotta değişim kaçınılmazdı. Şu bir gerçek ki; değişim zorunludur. İnsanlar değişime üç çeşit tepki verirler: Değişime öncülük edenler, değişimi zamana bırakanlar ve değişime direnenler. Değişime ayak uyduramayan ve direnen sistemler, ideolojiler ve insanlar tarih sahnesinden çekilmesi kaçınılmazdır.

1980'lerden itibaren küreselleşme, teknolojik gelişmeler ve neo-liberal politikalar insanları, ülkeleri ve sistemleri değiştirmekte, dönüştürmekte ve savurmaktadır. Bu değişim ve dönüşüm, insana ve hayata dair bütün olgu ve değerlerde paradigmasal altüst oluşlara neden olmaktadır.

İnsani değerler, ekonomi, çalışma ilişkileri ve sosyal politika uygulamalarında yaşanan bu problemlere dair, İslam, Hristiyanlık, Yahudilik, Konfüçyalizm, Budizm, Stoacılık gibi dini, ahlaki ve felsefi öğretilerin yeni bakış açıları ve çözüm yolları üretmeleri gerekir. Çünkü bu dini ve felsefi akımların insan davranışlarına, iş ahlakına ve sosyal politika uygulamalarına paradigmasal, ilke ve ahlak bazında düşünce ve tavsiyelerine ihtiyaç vardır

Küreselleşme ve sanayileşmenin nimetleri olduğu gibi külfetleri de vardır. Bu ekonomik, sosyal ve teknolojik sistem toplumsal katmanlar arasındaki uçurumu arttırmakta ve geniş yoksul grubu oluşturmaktadır. Ayrıca insani değerlerde aşınmalara ve bir çeşit manevi değerlerden soyutlanmış 'mekanik insan' kimliği ortaya çıkarmaktadır.

Dünyanın küresel bir köye döndüğü yeni bir yüzyılda teknolojik makinelerin kullanımı, iletişim ağlarının hayatımızın bir parçası olması, bilginin ve yaşam şartlarının sınır aşması ve uluslararasılaşması sonucu küresel bir ahlak ve insan davranışı oluşmaya başlamıştır. Dahası insanlarda homoeconomicus düşüncesinin zirve yapması sosyal ve çalışma hayatına yansımış ve ciddi zararlar vermiştir.

Ahilik, Anadolu'daki esnaf ve sanatkârı bir araya toplayan teşkilatlanma olarak gözüke de, sadece ekonomik olmayıp bir bütün olarak Anadolu'nun değerlerinin ifade etmede kullanılmıştır. Bu teşkilat, köylere kadar yayılan örgütleriyle, birlik, beraberlik, dayanışma ve ahlâk kurallarına göre hareket eden, bunlarla birlikte temel ihtiyaçların en kaliteli ve en ucuz biçimde üretmeyi amaçlayan bir örgütlenme biçimidir (İvgin, 1996: 71).

Ahilik, Arabistan ve İran'da ortaya çıkan fütüvvetten türeyen, bütün özellikleriyle birbiri ile uymasa da benzerlikler gösteren bir kurumdur. Öncelikle fütüvvet olmak için bir sanat veya meslek sahibi olma şartı yokken, ahi olabilmek için meslek ve sanat sahibi olmak şarttır. Fütüvvet daha çok askeri ve kişisel davranışlara önem verse de ahilik, sanat ve meslek erbaplarının bir araya toplamış, devlete asker sağlamış ve aynı zamanda devlet işleyişinde etkin rol oynamıştır. Ahilik, bir meslek, sosyal bir kurum ve örgüt iken, ilk fütüvvet örgütleri belirli bir kesimi bir araya getiren ve eğlence amacı da taşıyan kurum olarak göze çarpmaktadır.

Ayrıca ahi teşkilatları Bizans loncalarına benzetilse de bu iki sosyal yapı arasında önemli farklılıklar vardır: öncelikle localar Bizans devleti tarafından kurulmuştur. Ahi teşkilatları ise devletten bağımsız sivil örgütlerdir. Bizans'ta localara üyeliği devlet yapmaktayken, ahi teşkilatlarında üyelik gönüllülük esasına bağlıdır (Ekici, 1999: 9).

Bu çalışmanın ilk bölümünde ahiliğin yapısı ve sosyal konumu ele alınacaktır. İkinci bölümde ise neoliberal politikalar ahilik üzerinden işlenecek olup; neoliberal sosyal politikalarda ve neoliberalizmin günümüzde ihtiyaç duyduğu konular ve özellikler belirtilecektir.

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Küreselleşme: Küreselleşme, yaşamlarımızın giderek bizden çok uzaklarda alınan kararlar ve gerçekleşen olaylar tarafından gerçekleştirilmesi anlamına gelen karmaşık karşılıklı ağların ortaya çıkışıdır. Küreselleşme yerel, ulusal ve küresel olayların sürekli etkileşmesi anlamında siyasal sürecin genişleme ve derinlemesine vurgu yapar. Günümüzde siyasal, ekonomik ve kültürel küreselleşme kavramları öne çıkar (Heywood, 2013:35).

Neo-liberalizm: Klasik liberalizmin ve özellikle klasik ekonomi-politiğin güncellenmiş versiyonudur. Ana teması, serbest piyasa iktisadi ve çekirdek bireycilik doğrultusunda ekonominin, devlet kendi haline bıraktığı zaman en iyi şekilde işlemesidir. Neo-liberal felsefeye göre, piyasa iyi, devlet kötüdür. Neo-liberalizmin temel politikaları arasında özelleştirme, düşük kamu harcamaları, müdahale etmeme, vergi kesintileri ve sosyal hizmetlerin azaltılması sayılabilir (Heywood, 2013:126).

Sosyal Politika: Sosyal politika sağlık, eğitim, kişisel sosyal hizmetler ve sosyal güvenlik gibi sosyal hizmetlerin kolektif olarak sağlanmasıdır. Bu hizmetlerin sunumunda verimlilik ve etkinlik, hizmetleri kimin sağladığı ve hizmet sağlayanların kime karşı sorumlu olduğu önem arz etmektedir. Sosyal politika, sosyal koruma (emeklilik, işsizlik ve maluliyet destekleri); aile ve çocuk politikaları, sosyal bakım; yoksulluğa karşı ve sosyal içermeye yönelik politikalar; sağlık, eğitim, konut ve kişisel sosyal hizmetlerin sağlanması; emek piyasası, çalışma koşulları ve endüstriyel ilişkilerin düzenlenmesi; kentsel politikalar; fırsat eşitliğinden yana, ayrımcılığa karşı politikaları içermektedir (Kleinman, 2008:159-162).

Ahilik: Ahilik teşkilatı Anadolu'da 13. yüzyılda kurulup uzun bir süre içinde belli kurullarla işlemiş esnaf ve sanatkârlar birliğini ifade eden dînî, iktisadî ve sosyal bir teşkilâttir. Türk-İslâm kültür ve medeniyetinin oluşturulmasında ve özellikle Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda mühim bir rol oynayan teşkilât (Şahin, 1984:27) olarak Ahilik, içlerinde her meslekten her sınıftan insan olan, fakat merâtip silsilesine son derece bağlı (Grenard, 1992:12) üretici ile tüketici arasında gereksiz haset ve çekişmeleri ortadan kaldıran bir cemiyettir.

Fütüvvet Teşkilatı: Fütüvvet; başkalarını kendi nefisinden üstün tutan, cömert, yiğit, kahraman, insanlığın hayrı için çalışandır. Fütüvvet teşkilatı, Anadolu Selçukluları'nda da önemli bir sosyal kurumdur. Bu kurumu Anadolu'da Ahilik temsil eder. Ahilik üzerine araştırma yapan oryantalistler, bunun fütüvvetten farklı ve Anadolu Türkleri'nin biçimlendirip kendilerine özgü bir şekilde geliştirdikleri, Türklere özgü bir kuruluş olduğu konusunda birleşirler (Çağatay, 1997: 14).

2. KÜRESELLEŞME VE NEO-LİBERAL POLİTİKALAR

Küreselleşme, ülkeler arasındaki iktisadi, sosyal ve siyasal ilişkilerin gelişmesi, farklı toplum ve kültürlerin inanç ve beklentilerinin daha iyi tanınması, uluslararası ilişkilerinin yoğunlaşması gibi birbiriyle bağlantılı konuları içeren bir kavramdır. Nüfuz alanı insan ve insan toplulukları arasındaki ilişkiler olan küreselleşme; ekonomik, siyasi, güvenlik, teknolojik, iletişim, çevre, demografik ve kültürel boyutlara sahiptir. Bu bağlamda küreselleşmenin ya katılımcısı ya da mağduru olursunuz.

Küreselleşmenin en önemli bileşenlerinden birisi, ekonomi boyutudur (Dilek, 2016). Çağdaş ekonomik küreselleşmenin özellikle üç alt bileşeni vardır: 1) Uluslararası ticaret, 2) Günümüzde küresel mali piyasaların ve küresel sermaye akımlarının sahip olduğu benzersiz hacim, derinlik ve çeşitlilikle ilgilidir. Uluslararası ekonomik ilişkilerin yürütülmesinde, uluslararası bankacılık ile uluslararası döviz, tahvil ve bono piyasalarının rolü büyüktür, 3) Küresel üretim. Günümüzde, geleneksel ulus-devlet temelindeki yapının aksine, üretim faaliyetleri küresel çerçevede yerine getirilmekte, üretimin farklı aşamaları farklı coğrafyalarda sonuçlandırılmaktadır. Bu süreçte, en önemli birim çokuluslu şirketler olarak ortaya çıkmakta, bu şirketler portföy yatırımlarından doğrudan yabancı yatırımlara, uluslararası mal ve hizmet ticaretinden turizme kadar birçok ekonomik alanda faaliyet göstermektedirler (Bayar, 2010:27).

Neo-liberalizm, enflasyonu düşürmeyi ve kamu harcamalarını kıstak yoluyla mali dengeyi korumayı; ticaret ve ekonomide liberalizasyonu ve özelleştirmeyi ilke edinmiştir. Fakat neoliberal ilkeler uygulamada daha büyük sorunları ortaya çıkarmıştır. Neo-liberalizm uygulamalarında kamu harcamalarının kısılması altyapı yatırımlarını

ve sosyal hayatı olumsuz etkilemiş, enflasyon çoğu ülkenin sorunu olarak devam etmiş, özelleştirmeler devlet gelirlerini düşürmüş, istihdamı azaltmış ve mutsuz birey profillerini arttırmıştır. Devlet sosyal fayda oluşturmayı özel sektöre devretmiş, tek amacı kar olan özel sektör ise, sosyal fayda sağlamaya uzak durmuş, bu durum da devlete olan saygıyı azaltmıştır. Dünya ekonomisi neoliberal uygulamalar döneminde durgunluk yaşamış, yoksulluk artmıştır. IMF politikaları uygulayan ülkelerde ekonomik büyüme ve yatırım düşmüş, işsizlik artmış ve enflasyon yükselmiştir. Bunların sonucu olarak sosyal ahlak bozulmuş, mali suçlar ciddi oranda artmış, şiddet ve terör ülkelerin sosyal yaşamlarını alt üst etmeye başlamıştır (Arı, 2002:387).

Modernlik, zamanla, düşünce ve siyaset devrimlerinin ardından sanayi devrimleriyle küresel bir hâkimiyet üretti. Sanayi devrimleri, Batı hâkimiyetinin, omurgasında bir eksen kayması yaşanmasına yol açtı: Ekonomi-politik üzerinden işleyen kapitalist sistem, Batı hakimiyetinin hegemonyasını sürdürmek isteyen bir enstrümana dönüştü. Kapitalizmin üç önemli unsuru olan sermaye, güç ve çıkarın alt üst oluşuna tanık oluyoruz. Kapitalist sistemin en önemli sermayesi çıkardır. Güç ve çıkarın Mikro ve makro bazda insana, iş ahlakına, şirketlere ve çalışma hayatına dair bütün kurumlara homoeconomicus virüsünün yayılması insanlık için önemli bir problemdir. Kapitalist sistemin ıslah edilmesi ve insancıl unsurlarla donatılması gerekir.

3. AHİLİK TEŞKİLATI

3.1. Ahiliğin Ortaya Çıkışı ve Örgüt Yapısı

Ahilik kelimesi Arapça kardeş anlamına gelen “ahi” kelimesinden gelmektedir. Ahiler, Anadolu'ya gelen Türklerin yeni yaşamlarına alışmasında, esnafların yerleşmelerinde, Bizans esnafı ile rekabet edebilmesinde çok önemli katkılarda bulunmuştur. Ayrıca devletin eksik kaldığı alanlarda dirlik ve düzeni sağlamış ve aynı zaman da şehir kültürüne uyumda ahaliye destek olmuştur (Miray, 2002:8).

Sosyal, siyasi ve ekonomik yaşamı düzenlemeye yönelik bir kurum olan ahilik, halkın dayanışmasını esas alan ve bu çerçevede etrafında yapılandırılan bir yaşam anlayışının ifadesi olmuştur.

Ekinci'ye göre, Moğol istilasından kaçıp Anadolu'ya gelen tüccar, esnaf ve sanatkârlar ahi teşkilatlarıyla birlikte birleşmiş ve dayanışma sağlamışlardır (Ekinci:1993:7). Bu bağlamda Anadolu'nun Türkleşmesinde Hacı Bektaş-ı Veli, Mevlana, Yunus ve Ahi Evran gibi daha nice alimlerin maddi ve manevi katkıları tartışılmaz bir gerçektir (Tatar, 2002:19).

Ahi teşkilatının kurucusu ve tam adı Şeyh Nasreddin Mahmut El-Hoyi olan Ahi Evren, Azerbaycan'ın Hoy kasabasında doğmuştur. Horasan'a giderek Fahrettin Razi'den ders almıştır. Daha sonra ise kayınpederi de olacak olan Şeyh Evhad'ud-Din Kirmani ile tanışan Ahi Evren, Anadolu'yu dolaşarak ahiliği anlatmaya başlamıştır. Bu sıra da I. Gıyasettin Keyhüsrev'e yazdığı dört ciltlik kitabı takdim eden Ahi Evren, sultan tarafından beğenilerek faaliyetleri desteklenmiştir.

Anadolu'ya geldikten sonra Kayseri'ye yerleşen ve deri atölyesi (debbağhane) açan Ahi Evren, büyük bir sanayi sitesinin kurulmasını sağlamıştır. Halkın eğitimi, yerli tüccarın birlik olması ve sosyal dayanışma için yol gösterici olmuştur. Aynı zamanda ahilik teşkilatının kurucusu ve ahi babası sayılmaktadır. Sultan Alaattin Keykubat tarafından da desteklenen ahi teşkilatları, hızlı bir şekilde gelişir ve bu dönem Selçuklu devletinin iktisadi olarak en iyi dönemini olmuştur.

Ahi teşkilatının yapısı; Kırşehir'de bulunan ahi evren tekkesinde ahi şeyhi, ona bağlı olarak her ilde bulunan ahi babaları, her ilin zanaat şubesinin başı olarak ahiler ve ahilere yardımcı olan yiğit başı'lardan oluşurdu (Dönek, 2000:8).

İlk kurulan ahi teşkilatlarında yönetim; yiğitlik, ahilik, halifelik, şeyhlik, şeyh'ul meşayih olmak üzere dokuz kademeden oluşmaktaydı. Yönetim kademeleri zamanla değişikliğe uğramış ve yönetim kademelerinin bazılarında kurullar oluşturulmuştur. Bunlar ise; yönetim kurulu, büyük kurul (kahyalar kurulu), olağan yıllık toplantı (ziyafet toplantısı), yıllık genel toplantı (üç günler toplantısı), olağan üstü toplantı (memleket toplantısı) olmak üzere beşe ayrılmıştır (Çağatay, 1989:130). Bu kurullarda esnaf ve zanaatkarların sıkıntıları dinlenir ve çözüme kavuşturmaya çalışılırdı. Ayrıca bu kurullara girmek için en az üç usta yetiştirmiş olmak şartı aranır.

Ahilikte yaparak ve yaşayarak öğrenme ilkesi benimsenmiş ve etkin bir şekilde uygulanmıştır. Ahilikte meslek erbabı olmak için ise eğitim süreci, daha on yaşından küçük iken kişinin yetenekli olabileceği alanda yamaklığıyla başlamaktaydı. Çocuğun işe devamı ise, ailesi tarafından sağlanırdı. Bir ustanın yanında yamak olarak iki yıl çalışan çocuk, çıraklığa yükselir ve bu süre zarfında herhangi bir ücret almazdı. Yamak için çıraklığa geçiş töreni düzenlenirdi ki, bu gibi terfi törenleri ahilikte vazgeçilmez bir unsur olup önemli yer teşkil

ederdi. Çıraklık törenini için ahali esnafı sabah namazından sonra toplanır, törende yeni çırağa nasihatlerde bulunur ve ustası tarafından uygun bir haftalık ücret belirlenirdi. Bu ücretin ise iki haftalığı ustası tarafından orta sandığını yatırılırdı.

Çıraklık üç yıl kadar sürer fakat ustalık, hüner gerektiren meslek ve zanaatlarda ise daha fazla sürebilirdi. Çıraklıktan, kalfalığa geçiş ise çırağın ustasının, ahi teşkilatına çırağın ahlaki ve mesleki olarak olgunlaştığını bildirmesiyle olurdu. Kalfalık merasimi düzenlenir ve kalfa olacak genç ilk defa o esnaf koluna ait elbiseyi kuşanırdı. Kendi ustasıyla birlikte üç usta, kalfanın iyi ahlaklı ve iyi iş yaptığına tanıklık derlerdi. Merasim sırasında kuran okunur ve yeni kalfaya nasihatlerde bulunulurdu (Çağatay, 1989:137).

Kalfalıktan ustalığa geçmek için ise, üç yıl kalfalık etmek, kalfa hakkında hiçbir şikayetin olmaması ve kendi yaptığı bir eseri takdim etmek zorunluluğu vardı. Ustalığa terfi törenleri ilkbaharda yapılır. Ustalığa terfi etmek isteyen kalfa hazırlıklarının tamamladıktan sonra tören için gün alırdı. Hazırlıklar ise; ahi teşkilatlarında sadece usta olan kişi dükkan açma yetkisine sahipti, bu sebepten usta olan kişi dükkanını ve yetiştireceği çıraklarını bulması ustalık için hazırlık aşamasına dahildi. Usta adayı merasimi için ahi baba vekili köşkünde, esnaftan ustalar esnaf başkanları, müftü, cami imamı, kadı, hatipler davet edilirdi. Ustası, yeni ustanın sırtının sıvazlayarak nasihatlerde bulunur ve belinden kalfalık peştamalı çıkartılarak ustalık peştamalı kuşatırdı (Temel, 2007:45). Bu törende Ahi Baba tarafından yeni ustanın kulağına Ahilik nasihatleri okunurdu. Bu nasihat "Haram yeme, haram içme, doğru, sabırlı ol, yalan söyleme, büyüklerinden önce söze başlama, kimseyi kandırma, kanaatkâr ol, dünya malına tamah etme, yanlış ölçme, eksik tartma, kuvvetli ve üstün durumda iken affetmesini, hiddetli iken yumuşak davranmasını bil ve kendin muhtaçken bile, başkalarına verecek kadar cömert ol" şeklindeydi (Tezcan, 1991:29).

Ahilik Teşkilatında eğitime özel bir önem verilmiştir. Eğitim henüz devletin sorumluluğunda olmadığı bir dönemde, özellikle çalışma hayatında bu boşluk Ahi teşkilatının katkılarıyla doldurulmuştur. Ahilikte eğitim, gençlikten başlayıp bütün yaşamı kapsayan bir sürekliliğe dayanır (Durak ve Yücel, 2010:153). Hayatın bütün kesimlerinin eğitim açısından büyük bir önemi vardır. Ahilik eğitiminin temel amaçları şunlardır: 1) Dürüst, namuslu üretken insanlar yetiştirmek 2) Meslek ve sanat becerisi olan vatandaşlar yetiştirmek 3) Vatan savunması, otorite boşluğunun doldurulması için askeri güç kullanmak 4) Kültür ve sanat erbabı yetiştirmek (Şimşek, 2002:25).

Ahi teşkilatlarında kadın-erkek ayrımı yapıp kadınların sadece ev işleriyle ilgilenmesi gibi bir düşünce güdülmemiş, kadınlarında ekonomik ve sosyal hayatta yerlerini almaları için teşkilatlar kurulmuştur. Ahilerin kadın kolu olarak görev yapan bu teşkilatlara Bacıyan-ı Rum denilmiştir. Bu kurum Dünya'da kuruluna ilk kadın teşkilatı olma özelliğini taşımaktadır (Ersoy, 2012:179).

Ahilik teşkilatında ahilerin üyeler üzerinde küçümsenmeyecek derecede bir etkisi mevcuttur. Ahlaki ve mesleki tutumunda problem olan ve uygun görülmeyen üyeler cezai yaptırımlarla karşılaşarlardı (Tekin, 2004:224). Teşkilat içinde bu düzenin işleyebilmesi ve teşkilat yapısının korunması için usulsüz davrananlara karşı dava açma ve şikayette bulunabilme mekanizması da bulunmaktadır (Ekinci, 1990:34).

Bunun yanı sıra ahiler arasında oluşan problemler bir arada yenilen yemeklerde, davaya intikal eden hallerde yılda bir düzenlenen toplu ahi yemeklerinde, daha büyük anlaşmazlıklar ise ahi babalarının esnaf temsilcileri ile bir araya gelerek yaptıkları toplantılar sonucunda karara bağlanmıştır (Tekin, 2004:224).

3.2. Ahilik Teşkilatı ve Sosyal Dayanışma

Ahilik teşkilatları içerisindeki bir başka önemli faaliyet ise oluşturdukları yardım sandıklarındır. Her ahi birliğinde orta sandığı bulunmaktadır. Bu sandıktan teşkilata üye olup da çalışmayacak duruma gelenlere ve emeklilere yardım edilir, işini geliştirmek isteyenlere %1 nema ile borç verilir, esnafın tamir masrafları ve sosyal etkinlik masrafları orta sandıktan karşılanırdı. Ayrıca hammadde alımlarına yardım edilir ve bu sayede tefecilik engellenmiş olurdu.

Bu sandıkta altı tane kese bulunurdu. Bunlar; atlas kese (yazışma evrakları), yeşil kese (esnafın mülklerinin tapu ve senetleri), örme kese (nakit paralar), ak kese (giderlere ait senetler, geçmiş dönemlere ait hesaplar) ve kara kese (vadesinde tahsil edilmemiş borçlar)' idi (Ekinci, 1993:36).

Orta Sandığı'nda; üyelerin aidatları, yamaklıktan ustalığa ve diğer kademelere geçerken alınan terfi harçları, teşkilatın bünyesinde bulunan mülklere ait gelirler ve bağışlar olmak üzere pek çok gelir kaynağı bulunmaktadır.

3.3. Ahiliğin İlkeleri, Amaçları ve Sosyal Yaşama Katkıları

Ahilik İslami ahlak kurallarını özümsemiş, bunun zanaat ve ticarete uygulamış en önemli kurumdur. Öncelikle, geçimini gerçekleştirecek mesleği olmayanlar ve yardımlaşma esaslarına uymadan başkasının sırtından geçinenler ahi olamazlardı. Bu bağlamda Ahilerin uyması gerekenleri, özelliklerini ve ahi prensiplerini anlatan o dönemde yazılmış belgelere ise fütüvvetname denilmiştir. Ahilerin ilkelerine gelecek olursak; en fazla on sekiz gümüşe denk sermaye bulundurabilirler, helalinden kazanmalı, her ahini bir zanaatı olmalı, yoksullar ayarım etmeli, cömert olmalı, alimlere saygı göstermeli, zenginlik peşinde koşmamalı, öfkesine hakim olmak, insanları dinleri ve ırkları yüzünden ayırmamak gibi birçok ahlaki ve maddi kuralları vardır. Ayrıca ahilikteki amaç daha çok kazanmak olmayıp halk için faydalı olmaktır. Bu nedenle ahilikte daha fazla üretme çabası değil daha kaliteli ürün üreme çabası hakimdir (Ekinci, 1990:48). Ahilerin ürün kalitesini düşürenler öncelikle uyarılır, uyarılara uyulmaması halinde dükkanı kapatılır ve tüm bu uyarılara rağmen bu fiilin tekrarı ise esnafıktan ihraç edilirdi (Öztürk, 2002:8). Kısacası “En faydalı insan, insanlara faydalı olandır” ilkesi ahiler için çok önemli bir yer teşkil etmiştir.

Fütüvvetnamelerde ahi ahlakının altı maddeden oluştuğu yazılmıştır. Bunlara göre ahinin üç şeyi bağlı ve üç şeyi açıktır. Bunlar; gözü harama, eli zulme ve ağzı günaha kapalı. Konuklara evi, ihtiyacı olana kesesi ve sofrası ise bütün aç olanlara açıktır.

Ahiliğin amaçlarına bakacak olursak en önemli gayesi olarak esnafa ve zanaatkarları Bizans tüccarlarına karşı koruyup bir birlik oluşturmak olarak görebiliriz. Tek amacı bu olmamakla birlikte gençlerin iyi, dürüst ve meslek sahibi olarak büyüüp gelişmesini amaçlamıştır. Esnafın ve düşkünlerin yardımına koşmuşlar. Kaliteli üretim yapmak ve tüketicileri veli nimeti görmekte ahiliğin en önemli değerlerinin başında gelmektedir. Ahiler üretimini kaliteli ve hakkını vererek yapmayan esnafı uyarmak ve uyarılara uyulmaması halinde ahilik teşkilatından atmak gibi yaptırımlar da uygulamışlardır. Ahilik teşkilatından atılmak ise halk nezdinde kötü bir damga niteliği taşımakta, ahi teşkilatlarından atılmış olan bir esnaf ve zanaatkârdan alış veriş yapılmamıştır.

Ayrıca Anadolu'nun çoğu ticari geçiş bölgelerinde kervansaraylar kurarak ticaret yapanların ücretsiz olarak konaklaması ve güvenli bir şekilde seyahat etmesi amacını da gütmüşlerdir.

Ahilik teşkilatları ülke içindeki istikrarın ve düzenin sağlanmasında (Bodur, 1999:59) ve özellikle Şehir yönetimlerinde Selçuklulara yardımcı olmuşlardır. Hatta bazı ahiler Osmanlı devletinin kuruluşunda görev almışlardır. Bazı kadılar, büyük devlet adamları ve müderrisler ahi teşkilatlarından çıkmıştır. Bu da ahi teşkilatlarındaki eğitimin kalitesi hakkında fikir sahibi olmamızı sağlamaktadır. Bunun yanı sıra ahi teşkilatlarında askeri eğitimde verilmiştir.

Bacıyan-ı Rum teşkilatlarında ise; kimsesiz kızların bakımı ve evlilik süreci, kimsesiz yaşlı kadınların bakımları, ahi teşkilatlarına gelen konuklara yemek ikramı, orunun ihtiyacı elbise ve malzemeleri bakımı ve onarımı yapıldı. Ekonomiye ise el sanatlarıyla uğraşarak destek vermişlerdir (Demir, 2000:359). Ayrıca İstanbul başta olmakla birlikte kadın ahiler pek çok ilde çeşitli eserlerin ortaya konulmasını sağlamışlardır. Bunların başında okullar ve çeşmeler gelmektedir. Asude Hatun Mektebi, Esmâ Sultan Mektebi, Gülfem Hatun Mektebi gibi, Fatma Ana Çeşmesi bunlara örnek verilebilir (Çalışkan, 1998:42).

Ahilik teşkilatı yoksulluk, cahillik ve ahlaksızlıkla mücadele etmiş, Selçuklu ve Osmanlı devletlerinin mihenk taşlarından birisi olmuştur. Gerek eğitim, ahlaki eğitim, kaliteli üretim, esnafın korunması konusunda ayrıca devlete, askeri ve yönetsel olarak azımsanamayacak katkıları ve desteği olmuştur.

3.4. Ahilik Teşkilatının Gerilemesi

Ahilik teşkilatında yer alabilmek için Müslüman olmak gerekirdi. Fakat XVII. yüzyıldan itibaren oluşan çoğu belgelerde pek çok gayrimüslim ismi de yer almaktadır. Bu da ahilik teşkilatının çözülmesinde büyük rol almıştır. Çünkü ahilik, ahlaki ilkeleri ve çalışma disiplini itibarıyla İslami temellere dayanmaktadır ve tüm bu yaşananlar ilkel olarak zayıflamalara neden olmuştur.

Özellikle 18. ve 19. yüzyıllarda devletin bütün kurumlarının gerilemesiyle birlikte bazı yeniçerilerin esnaflığa, bazı esnafın yeniçeriliğe geçmeye başlaması Ahi teşkilatını olumsuz etkilemiştir. Ehil olmayan kimseler sisteme dahil olmuş, bu durum kalitesiz ürünleri ve ahlaki bozulmayı artırarak Ahilik teşkilatının çözülmesini hızlandırmıştır (Erdem, 2004:8).

Yeniçerilerin zorla dükkân açması; iş erbabı olmayanların üretime katılmasına ve buna bağlı olarak kalitenin düşmesine sebebiyet vermiştir. Ayrıca ticaret yollarının değişmesi ve Avrupa'ya satılan hammaddenin daha fazla kar getirmesiyle iç üretim sıkıntısı yaşanmış, bu da ahi teşkilatlarını zor durumda bırakmıştır. Bozulan ahilik gelenekleri daha fazla kazanmaya yönelttiği için, ayrıca sanayileşen Avrupa'ya uyum sorunları ahiliğin gerileyip dağılmasına sebep olmuştur (Bakır, 1991:25-28).

Ahi teşkilatının etkinliğini kaybetmesini başlıklar halinde toplayacak olursak; 1) Genel olarak toplumsal ahlakın bozulması, 2) Genel olarak Osmanlı İmparatorluğu'nda devletin, özel olarak da dış politikanın zayıflaması, 3) Kanuni döneminden itibaren başlayan kapitülasyonlar ile yerli üreticilerin ve bunların ürettiği malların yerini yavaş yavaş yabancı malların ikame etmeye başlaması, 4) Sermaye birikiminin yetersiz oluşu, 5) köyden şehre göçün artmasıdır (Erdem, 2004:76).

4. NEO-LİBERALİZM VE AHİLİK

Klasik liberalizmi yeniden canlandırmak için ortaya çıkan bu liberalizm türü, bir ayağı serbest piyasa diğer ayağı küçük ama güçlü devletten oluşmaktadır. Friedrich August von Hayek neo-liberalizmin kurucusu olarak anılır. Liberalizmde hükümetin baskıcı iktidarını en aza indirilmesi, özgürlüğün keyfi isteğine bırakılmaması en önemli amaçtır. Klasik liberalizmin tam tersine neo-liberalistlere göre hükümetin baskıcı olmayan hizmetlerine destek vardır. Hükümetin keyfilikliğini azaltacak şey demokratik olarak seçilmesi değil, sınırlandırılmasıdır (Crespigny, 1994:59). Ayrıca özgürlük bir araç değil ulaşılabilecek en yüksek idealdir denilmektedir.

Ahilik, neo-liberalizm gibi ekonomik ve siyasi model olmasa da, ekonomi ve siyasi işleyişe katkılarında dolayı neo-liberalizm ve ahilik arasında ki benzerlik ve farklılıkları vardır. Neo-liberalizm şirket dışında devlet ile birey arasında duran bütün yapıları yok etmiş ve bireyi yalnızlaştırmıştır. Ahilikte ise durum devletin işleyişine destek olan ahilik; devletle işletmelerin arasında girmek yerine yanında yer almış ve korumayı sağlamıştır. Bireyi toplu halde yaşamaya teşvik etmiştir.

Neo-liberalizm de bireyselcilikten dolayı cemaat anlayışı zarara uğramış, ahilik ise tam tersi birleşme ve birlik oluşturarak topluma faydayı amaç gütmüştür. Neo-liberalizmde iktisadi hayata hakim olan siyasi hayata hakim olarak sayılmıştır. Ahilikte ise yaşam iktisadi hayattan ibaret değildir buna rağmen devlete yardımcı olmak konusunda ahilerin desteği görülmüştür. Fakat bu sadece sermayeye sahip olmalarından kaynaklanmamış bilgi ve tecrübe odaklı olmuştur.

Neo-liberalizmle birlikte devlet, refah devletlerinden şirket devletine dönüşmüştür. Tabii ki buna küreleşmenin de katkısı yadsınamayacak kadar çoktur. Ahilik üzerinden bu konuyu ele alırsak, (Osmanlı devleti ne kadar mutlak monarşi ile yönetilen bir devlet olsa da) refah arttırıcı bir etki olarak ahilik; toplumun refaha erişmesi herkesin toplam üretimden pay sahibi olması, şirketleşme ve tekelleşmeyi önlemesi yönüyle monarşik bir siyasi dönemde bile özgür bir iktisadi refahı sağlayabilmiştir.

Dünya'yı tek pazar anlayışına iten neo-liberalizm insanı; şirketokrasi, adaletsizliği (özellikle gelir adaletsizliği), düşük gelir düzeyine sahip olanların dışlanması ve tek başına insanın hırslarıyla baş başa bırakılmasıyla sosyal sorumluluklarının ötelemesinde adeta ona destek olmaktadır. Tüm bunlara bakarak ahilik teşkilatı sosyal ve ahlaki yapısı itibarıyla ile göz önüne alınması gerektiği yadsınamaz bir gerçektir.

Neo-liberalizmde devlet yardımları kısıtlı zümrelere (özellikle yaşlılara) karşı uygun görülmeyle birlikte, yeni sağ anlayışlı neo-liberalilere göre devlet düzenlemesiyle yardım rasyonelliği ortadan kaldıracaktır. Tek çözüm olarak sivil toplumu görmüşlerdir. Ahilikte ise durum bunun benzeri şekilde ilerlemiş, yardım ahi teşkilatları tarafından bir nevi sivil toplum eliyle yoksullukla mücadele edilmiş ve yardımlaşma sağlanmıştır.

SONUÇ

Yeni bir yüzyılda Neo-liberalizm ve küreselleşme ile birlikte şirketleşen, hırslı-çıkarıcı önceleyen, kendi çıkarını düşünen ve çok fazla kişiselleşen bir dünyada yaşıyoruz. Tüm bu süreçte insanlar, devletler, şirketler ve acımasız piyasanın karşısında yalnız bırakılmış olmanın bahtsızlığı içerisindeyiz. Sosyal kurumları ve ahlaki yapısı zarar görmeye başlamış olan insanlık için, hırs ve kişisellikten ziyade toplu bir şekilde geleceği şekillendirmeye ihtiyacımız olduğu açıktır. Tüm bunlar bize küreselleşme ve neo-liberalizmin açıklarını göstermekte ve geçmişten deneyimimizin olduğu fakat sahip çıkmadığımız değerlerimizi hatırlatmaktadır. Bu değerlerimiz ile sosyal, ekonomik ve siyasi sistemlerimizi değiştirme ve restore etme şansını iyi değerlendirmemiz gerekir. Aksi takdirde insanlık, kendinden başkasını düşünmeyen, çıkarını baz alan, özgürlükler peşinde koşarken başkalarının sırtına basarak özgürlüğünü sağlamış bir topluluktan ileri gidemeyecektir.

Tüm bunlar ahiliğin iyi yanlarını hatırlamak için bir sebep oluştururken sosyal bir varlık olan insani değerlerde ciddi kayıplar yaşadığımız bir gerçektir. Daha önce sosyal hayatta, çalışma ilişkilerinde ve toplumsal barış, denge, huzur ve ahengi sağlamada testten geçmiş ve uzun süre barışı sağlamış ahilik sistemi yeniden örnek alınabilir ve uygulanabilir.

Günümüz Dünyasında ahilik sistemi sosyal sorumluluklara ve çevreye olabildiğince duyarlı, tüm üretim aşamalarında hırsızan yoksun ve insanlığa fayda sağlamak amaçlı üretim yapmalıdır. Bunun için ahilik sisteminden ilham alınarak faydalı teşkilatlar kurulabilir. Bu teşkilatlar için uluslararası insani hak ve ahlaki yapıya uygun olarak kriterler belirlenmeli ve belirlenen bu kriterler çerçevesinde gözetim ve denetim mekanizması geliştirilmelidir. Böylece piyasa içerisindeki üretimin sahiplerinin ve üretimin her aşamasında çalışanların denetlenmesi sağlanmalıdır. Tüm bunlarla birlikte daha insancıl üretim yapılarak toplumsal fayda desteklenmiş ve sağlanmış olur. Ayrıca üretim sürecinde ve sonrasında tüm bu belirlenen kriterlere uymayan üyelere cezai yaptırımlar uygulanmalı gerekirse üretim sürecine son verilmelidir. Tüketiciler için bu durum belirtilen kriterlere uymayan veya cezai işleme maruz kalan işletmeler veya üyeler hakkında daha duyarlı olması beklenmektedir.

Küreselleşme ve Neo-Liberalizm ile birlikte oluşan insani ve sistemsel problemlerin çözümü için ahilik benzeri enstrümanlara ihtiyaç vardır. İnsani değerlere atıfta bulunan, bencillikten uzak, 'birimiz hepimiz, hepimiz birimiz' duygu ve düşüncesini rehber edinen, sosyal politika ilişkilerinde yardım ve hizmetlerin uygulanmasında ahlaki davranan bir sistemin kurulması ve hayta geçirilmesi lazımdır.

Küreselleşme ve teknolojinin değiştirdiği ve savurduğu insanın, ahlaki, toplumsal ilişkileri ve çalışma ahlakını yeniden hatırlaması, zayıflayan insani ve manevi duyguları ve değerleri tekrar geri alması, özümsemesi ve hayata geçirmesi gerekir.

Kaynakça

Arı, Tayyar (2002), Uluslararası İlişkiler Teorileri, Alfa Yayınları, İstanbul, <http://www.stratejikanaliz.com/ekonomi/yeni-dunya-duzeninde-neoliberalizm-uygulamaları/>, Erişim Tarihi:02.05.2016

Bayar, Fırat (2010) Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinde Türkiye, Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi, Sayı:32.

<http://www.mfa.gov.tr/data/Kutuphane/yayinlar/EkonomikSorunlarDergisi/sayı32/firatbayar.pdf>; Erişim Tarihi: 02.05.2016

Boatright, J. R. (2003) Ethics And The Conduct Of Bussiness, Forth Edition, Englewood Cliffs, Neew Jersey: Prentice Hall Inc.

Bodur, H. E. (1999) Ahilik ve Türk Girişimcilik Kültürünün Oluşumuna Katkıları, 2. Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 59-60, Kırşehir.

Cavanagh, G. F. (1990) American Business Value, Third Edition, Englewood Cliffs, Neew Jersey: Prentice Hall Inc.

Çağatay, N. (1989) Bir Türk Kurumu Olarak Ahilik, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Çağatay, N. (1990) Bir Ahlakta Sanatın Bütünleştiği Türk Kurumu Ahilik Nedir?, Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Konfederasyonu Yayınlar, Ankara.

Çalışkan Akçetin, N., Akçetin, E. (2013) Liberalizmin Dönüşümü, Humanitas, 2013-Güz, Tekirdağ.

Çalışkan, Y., İkiz, L. (1998) Kültür, Sanat ve Medeniyetimizde Ahilik, Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 41-44, Ankara.

Demir, G. (1998) Türk Kültürü Ahilik, Ahilik Araştırma ve Kültür Vakfı Yayınları, N:9, İstanbul.

Dilek, Serkan (2016), "Enformasyon ve Bilgiye Dayalı Yeni Ekonomi", **Kastamonu Üniversitesi İİBF Dergisi**, sayı:11, 87-91

Durak, İbrahim ve Atilla Yücel (2010) Ahiliğin Sosyo-Ekonomik Etkileri ve Günümüze Yansımaları, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:15, Sayı:2, Isparta.

Ekinci, V. (1993) Eğitimdeki Eğilimler ve Ahilik, I. Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri, 13-15 Ekim 1993, Ankara.

Ekinci, Y. (1993) Ahilik, Sistem Ofset, 4. Baskı, s. 6-10, Ankara.

Ekinci, Y. (1990) Ahilik ve Meslek Eğitimi, MEB Yayınları, İstanbul.

Erdem, Ekrem (2004) Ahilik, Ahlakla Kalitenin Buluştuğu bir Örgütlenme Modeli, Kayseri Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği, 2.Baskı, Kayseri.

Galip, D. (2000) Osmanlı Devletinin Kuruluşu ve Ahilik, Ahilik Kültürünü Araştırma ve Eğitim Vakfı Yayınları, İstanbul.

Gelici, M. (2007) Protestan İş Ahlakı İle Ahilik İş Ahlakının Karşılaştırması, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

George, S. (1999) A Short History Of Neoliberalism, Conference on Economic Sovereignty in a Globalising World Bangkok, 24-26 March 1999.

Grenard, F. (1992) Asya'nın Yükselisi-Düşüşü , MEB Yayınları, Ankara

Güllülü, S. (1977) Ahi Birlikleri, Ötüken Yayınları, İstanbul.

Günay, A. (2003) Ahilikte Mesleki ve Sosyal Dayanışma, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya.

Gürman A., Taştekin S. (1993) Ahi Teşkilatının Türk Toplumunun Sosyal ve Ekonomik Yapısı Üzerindeki Etkileri, Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yayınları, 13-15 Ekim 1993.

Hayek. F. A. (2004) Kölelik Yolu, 3. Baskı, (Çev. Y. A. Turhan Feyzioğlu) Ankara, Liberte Yayınları.

Heywood, Andrew (2013) Küresel Siyaset, Adres Yayınları, Çevirenler: N. Uslu, H. Özdemir, Ankara

İrmiş, A. (1998) Bir Örgüt Kültürü Örneği Olarak Türk Milli Kültüründe Ahilik, Türk Yurdu Yayınları.

Kleinman, M. (2008) Kriz mi? Ne Krizi? Avrupa Refah Devletlerinde Süreklilik ve Değişim, Sosyal Politika Yazıları, İletişim Yayınları, İstanbul.

Niray, N. (2002) Anadolu Ahiliği'nin Sosyo-Ekonomik Yönleri, Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaşî Velî Araştırma Dergisi, S. 24, s. 7-15, Ankara.

Özerkmen, N. (2002), ahiliğin tarihsel ve toplumsal temelleri ve temel toplumsal fonksiyonları sosyolojik yaklaşım, Ankara üniversitesi dil ve tarih-çöğrya fakültesi dergisi, S. 58-78, Ankara

Şahin, İ. (1984) Türklük Araştırma Dergileri, MÜEF Yayınları, İstanbul.

Şimşek, Muhittin (2002) TKY ve Tarihteki Bir Uygulaması, Ahilik, Hayat Yayınları: 134, Yönetim Dizisi:21, İstanbul.

Tatar, T. (2002) Türk Fikir ve İman Zemininde Yeşeren Kurum; Ahilik, Malatya Belediyesi Kültür Yayınları, s. 19, Malatya.

Temel, H. (2007) Ahilik Teşkilatının Halkın Eğitimi ve Öğretimindeki Rolü, Yüksek Lisans Tezi, Konya.

Yücel, A. (1999) Ahilikte Eğitim ve Amaçları, II. Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirisi, Kırşehir 1999.